

Slovenský strakatý dobytok - náš a zároveň svetový

Ing. Ján Tomka, PhD.1, Ing. Ivan Pavlík, PhD.1, Ing. Ján Huba, CSc.1, Ing. Matúš Kohút2

1NPPC - VÚŽV Nitra

2Zväz chovateľov slovenského strakatého dobytká na Slovensku - družstvo

Slovenský strakatý dobytok patrí do skupiny simentálskeho dobytká. Meno tejto skupiny je odvodené od miesta jeho vzniku - údolia rieky Simme v západnom Švajčiarsku. Simentálsky dobytok patrí medzi najstaršie a najrozšírenejšie skupiny dobytká na svete. Spolu s pinzgauským dobytkom sa najrýchlejšie prispôsobili slovenským pomerom. Obľúbeným sa stal vďaka dobrej rastovej schopnosti, zároveň dobrej produkcii mlieka a možnosti využitia jeho ťažnej sily.

Z histórie

Do 17.storočia sa na Slovensku choval dobytok prevažne na prácu v záprahu, menej na produkciu a samozásobovanie. Prevažovali plemená červený stredonemecký, sivý stepný, sivohnedý a červený karpatský. V 18. storočí začala uhorská šľachta dovážať zo zahraničia (Švajčiarsko, Nemecko, Rakúsko) na naše územie alpské plemená (simentálske, bernské, pinzgauské) a tiež mliekové plemená (čiernostrakaté a červenostrakaté). Zvieratá týchto plemien sa však chovali prevažne na veľkostatkoch (často ako záľuba šľachty) a nemali veľký vplyv na roľnícke malochovy. Vznik slovenského strakatého dobytká sa datuje do obdobia 19.storočia, kedy sa intenzívnejšie začalo s krížením tunajších plemien karpatského sivohnedého a červenohnedého dobytká so zvieratami bernského a neskôr najmä simentálskeho dobytká. Zákon o poľnohospodárstve, ktorý vydala uhorská vláda v roku 1894, určil chovnú oblasť simentálskeho dobytká na nížinné časti stredného a južného Slovenska. V období koncom 19. a začiatkom 20 storočia bol dobytok využívaný vo väčšej miere na prácu a šľachtenie bolo orientované na upevňovanie morfológických znakov exteriéru, bez prílišného dôrazu na produkciu. Tomu zodpovedala nižšia mlieková úžitkovosť zvierat v tej dobe. Literárne zdroje uvádzajú, že v roku 1925 sa blížila produkcia mlieka slovenských strakatých kráv za normovanú laktáciu k hranici 2500 kg.

Výraznejšie požiadavky na produkciu mlieka a mäsa sa začali objavovať po 2. svetovej vojne. To viedlo k lepšej organizácii plemenárskej práce, využívaniu čistokrvnej plemenitby, ale tiež importu býkov fylogeneticky a úžitkovým typom príbuzných plemien z Rakúska a Nemecka. Pôvodné domáce plemená sa dostali na okraj záujmu a v rokoch po vojne úplne zanikli. Aj v povojnovom období sa pokračovalo s uplatňovaním dvoch ucelených chovných oblastí, kedy bola južná časť Slovenska určená pre chov slovenského strakatého dobytká. Jeho podiel na celkovom stave hovädzieho dobytká tvoril v povojnových rokoch približne 56%. V literárnych zdrojoch nachádzame, že v 50. rokoch 20. storočia pracovníci VÚŽV vo Viglaši na základe svojich pokusov uvádzali, že v podmienkach intenzívnej a kvalitnej výživy sú kravy slovenského strakatého dobytká dosahovať úžitkovosť okolo 4100 kg. V praxi až v roku 1975 mlieková úžitkovosť kráv v KÚ presiahla hranicu 3000 kg (214 kráv zapísaných v plemennej knihe prekročilo hranicu 4000 kg). V roku 1986 sa na Slovensku chovalo cca. 450000 zvierat slovenského strakatého dobytká

Kombinovaná úžitkovosť

Slovenské strakaté plemeno patrí medzi kombinované plemená. Zvieratá sú väčšieho telesného rámca, s harmonickou stavbou tela a veľmi dobrým osvalením. Vyznačujú sa primerane silnou kostrou, odolnosťou a dobrou plodnosťou. Základné sfarbenie tela zvierat je žltostrakaté až červenostrakaté, pričom farba by mala byť rozložená vo veľkých, ostro ohraničených plochách (povolené je plášťové sfarbenie). Hlava, spodok brucha, končatiny a koniec chvosta sú biele. Na hlave sú povolené menšie pigmentované miesta. Mulec je ružový a môže mať malé pigmentované sivohnedé miesta, rohy a paznechty sú voskovožlté.

Efektívna plemenárska práca v stádach vedie k zlepšovaniu ukazovateľov úžitkovosti zvierat. Preto sa chovateľské ciele v čase aktualizujú podľa meniacich sa parametrov a požiadaviek. Zväz chovateľov slovenského strakatého dobytká - družstvo v súčasnosti prehodnotil pôvodný chovateľský cieľ a plemenný štandard slovenského strakatého dobytká a dokončuje prípravu ich aktualizovanej verzie. Hlavným cieľom šľachtenia slovenského strakatého plemena ostáva zlepšovanie vlastností v smere kombinovaného mäsovo - mliekového úžitkového typu tohto dobytká. Ekonomika a hospodárnosť chovu sa má dosiahnuť schopnosťou zvierat konzumovať vysoké dávky objemových krmív v spojení s vysokou úžitkovosťou, pravidelnou plodnosťou, ranosťou, dlhovekosťou

a adaptačnými schopnosťami. Zvláštny dôraz sa kladie na pevné, dobre tvarované a ľahko dojitelné vemeno, korektné, suché končatiny s pevnými paznechtami, dobrým osvalením a primeraným telesným rámcom. Novopripravovaný plemenný štandard predpokladá hmotnosť dospelých kráv v rozmedzí 600-800 kg a hmotnosť býkov v rozmedzí 1100-1300 kg. Dobrá plodnosť slovenských strakatých kráv sa má prejavovať medziobdobím do 400dní a ranosť plemena má byť vekom 17-18 mesiacov pri prvom pripustení (min. hmotnosť 430-450 kg). Cieľom chovateľov by mala byť produkcia mlieka na úrovni 7000 kg a zároveň zvyšovanie produkčného veku kráv na 4-5 laktácií. Okrem produkcie mlieka, sa šľachtenie sústreďuje aj na produkciu mäsa. Pri výkrme býkov by mal byť cieľom priemerný denný prírastok na úrovni 1300 g a jatočná výťažnosť minimálne 58-60%.

Súčasnosť a budúcnosť

Aj keď vyššie počty zvierat spred roku 1990 sú preč, slovenské strakaté plemeno si udržiava svoj podiel v tomto sektore. V posledných rokoch sa počty zvierat slovenského strakatého dobytku viac-menej ustálili. V súčasnosti evidujeme cca 160000 zvierat tohto plemena (vrátane krížencov), čo predstavuje približne tretinu celkového stavu hovädzieho dobytku na Slovensku. V plemennej knihe sa počet registrovaných kráv ustálil na približne 29000 jedincov (z toho 16000 čistokrvných, tabuľka 1). V inseminácii pôsobí cca 40 býkov a v prirodzenej plemenitbe v súčasnosti aktívne pôsobí približne 220-250 býkov, v tomto roku bolo do plemennej knihy zapísaných 58 býkov (13 inseminácia, 45 prirodzená plemenitba). V súčasnosti zväz eviduje približne 150 aktívnych chovateľov slovenského strakatého dobytku a 36 šľachtiteľských chovov.

Tabuľka č.1: Počet kráv zapísaných do plemennej knihy podľa rokov

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Počet čistokrvných kráv v PK	20610	30784	15515	17368	16136	15756	16956	16251

Výsledky kontroly úžitkovosti (PSSR š.p., 2015) uvádzajú priemernú produkciu mlieka na prvej laktácii 5684 kg (bielkoviny 3,97%, tuk 3,41%). Priemerná produkcia na ďalších laktáciách bola 6364 kg (bielkoviny 3,95%, tuk 3,4%). Zistenia VÚŽV Nitra v oblasti ekonomických parametrov chovu potvrdzujú potrebu skracovania medziobdobia zo súčasných 410 dní pod hranicu 400dní. Situácia

v poľnohospodárstve a obojstranná úžitkovosť plemena priviedla niektorých farmárov k využitiu slovenského strakatého dobytká v systéme bez tržnej produkcie mlieka. Vďaka svojej vyššej produkcii mlieka sú kravy skvelými matkami a využívajú sa predovšetkým na produkciu zástavového dobytká (kríženie so špecializovanými mäsovými plemenami). Zvieratá slovenského strakatého dobytká v systéme bez tržnej produkcie mlieka dosiahli v poslednom období kontroly úžitkovosti (2014-2015) priemerné denné prírastky 720-770 g.

Napriek súčasnej ťažkej situácii v poľnohospodárstve môže šikovným chovateľom slovenské strakaté plemeno svojimi všestrannými vlastnosťami ponúknuť východiská. Najlepšími chovmi totiž dôstojne konkuruje holštajnskému plemenu v produkcii mlieka a prírastkami vo výkrme zároveň prekonáva niektoré špecializované plemená. Svoje miesto vie nájsť v polointenzívnych a extenzívnych chovoch, svoj potenciál dokáže zvýrazniť v intenzívnych podmienkach.